

Hur kan konstitutionell rigiditet mätas?

DAG ANCKAR

ABSTRACT
Measuring
Constitutional
Rigidity

The concept of constitutional rigidity refers to the difficulty of the constitutional amendment process. One central dividing line in the constitutional politics literature is between flexible and rigid constitutions; however, as very few constitutions are flexible in a full sense of the word, the most interesting differences are rather between types and categories of rigidity. Given this point of departure, this article addresses the question how to approach rigidity levels and how to measure rigidity in terms of scores that may come to use in research that makes use of rigidity as an independent (why rigidity) or dependent (so what, if rigidity) variable. The study is divided into two parts. First, scores are assigned to combinations in the amendment process of legislative and popular sovereignty, the first concept denoting the impact of legislative and executive institutions and the second denoting the extent to which constitutions make use of the referendum device either as an optional alternative or as an absolute requirement. Second, refining the analysis of legislative sovereignty and introducing now notions of repetitions (same instance; several sittings) and veto-players (several instances), an extended set of scores is manufactured. The amendment stipulations in the constitutions of the world in 2010 form a basis for deriving materials and empirical illustrations and are frequently cited throughout the study.

Introduktion

För några år sedan publicerade Astrid Lorenz i tidskriften *Journal of Theoretical Politics* en uppsats, i vilken hon diskuterade alternativa sätt att operationalisera och mäta konstitutionell rigiditet (Lorenz 2005). Uppsatsen, som får betraktas som den internationellt ledande i sammanhanget, uppehöll sig vid fyra i tidigare och samtida forskning förekommande ansatser. En av dessa var en studie av Donald Lutz, publicerad år 1994 i *American Political Science Review*, en annan var ett klassificeringsförsök av Arend Lijphart, framlagt år 1999 i dennes bokarbete *Patterns of Democracy* (Lijphart 1999, 218–223), en tredje var en otryckt konferensrapport av Dag Anckar och Lauri Karvonen som kartlade och systematiserade metoder för författningsändring i världens demokratier (Anckar och Karvonen 2002), den fjärde var författarinns egen kontribution. Lorenz gjorde en noggrann genomgång, kompletterad med kritiska

och andra kommentarer, av de fyra ansatserna, och testade hållbarheten av och samställigheten i deras olika sätt att mäta rigiditet genom att se hur väl de kunde förklara variationer i volymen författningsändringar i ett nog, får man inskjuta, ganska smalt urval länder. Utfallet, framarbetat och bearbetat med olika statistiska metoder, blev att de fyra ansatserna producerade ”strikingly different results” (Lorenz 2005, 339); i en annan formulering ”different and partly contradictory results” (Lorenz 2005, 354). Anmärkningsvärt, enligt Lorenz, var att bidraget från Anckar och Karvonen var det enda som kunde bekräfta en intuitivt rimlig hypotes om ett omvänt samband mellan grad av rigiditet och volymen författningsändring – ”has the pro-intuitive effect of constitutional rigidity been overestimated?”, frågade Lorenz (2005, 354–355). Frågan är naturligtvis väl motiverad, givet de olika empiriska utfallen. Det låter sig dock även sägas att den upprinner ur de berörda författarnas ganska olika sätt att operatio-

nellt närma sig och hantera företeelsen rigiditet – mäter man rigiditet med olika mått, är det inte ägnat att förvåna om försöken att få en uppfattning om rigiditetens följder utfaller olika.

De konkreta klassificeringsproblem som föreligger i studiet av rigiditet är många; några spridda exempel skall här inledningsvis anföras. Låt oss föreställa oss ett land A, i vilket författningsändring förutsätter ett riksdagsbeslut som tages med 2/3 majoritet (t.ex. Portugal), och ett annat och nu bikameralt land B, i vilket en motsvarande förändring förutsätter majoritetsbeslut i parlamentets bägge kamrar (t.ex. Colombia). Vilken ordning är mer rigid? Vad väger tyngre, ett beslut med kvalificerad majoritet i en församling, eller ett majoritetsbeslut i två församlingar? Och om svaret är att det senare förfarandet skall väga tyngre i termer av rigiditet, hur blir det då om den tröskel som föreskrivs i det tidigare förfarandet höjs till 3/4, som fallet är t.ex. i Jemen? Och hur skall en sådan metod bedömas och klassificeras som föreskriver att en författningsändring skall antas två gånger i parlamentets ena kammare och likaså två gånger i den andra kammaren, alla dessa fyra gånger med 2/3 majoritet (Brasilien)? Eller, för att lägga till ännu ett exempel varvid det federala Etiopien är landet i fråga, hur skall ett sådant förfarande bedömas som förutsätter 2/3-majoritet i en samsession av parlamentets två kammare, och dessutom förutsätter tillstyrkande av två tredjedelar av parlamenten i landets delstater?

Särskilda problem dyker upp när alternativa metoder föreskrivs i ett och samma land, vilket sker, och detta är vanligt, när vissa tematiskt bestämda författningsändringar förutsätter en viss sträng rigiditetsordning och andra ändringar blir möjliga med en annan och mindre sträng ordning (t.ex. Anckar och Karvonen 2002, 12–13; Lijphart 1999, 218–221). Ett val mellan eller snarare en samordning av alternativen måste här åstadkommas. I princip samma problem återkommer i länder som på annat sätt föreskriver alternativa procedurer, som t.ex. i Kamerun, där författningsändring kan ske genom majoritetsbeslut i parlamentet, dock så att presidenten kan yrka på nybehandling i vilket fall 2/3 majoritet är föreskriven, eller så att presidenten genast kan hänskjuta ärendet till avgörande i referendum. Ibland är de alternativa ordningarna beroende av varandra, såsom i Burkina Faso, där en författningsändring förutsätter godkännande i referendum, dock så att denna referendumfas kan undvikas om lagförslaget

i fråga uppbringar en 3/4 majoritet i parlamentet. Ibland, detta är ännu ett liknande problem, är proceduren beroende av hur initiativet till ändring tagits. I Kongo (Brazzaville) föranstaltas referendum om fråga är om presidentens initiativ; kommer initiativet från parlamentet förutsätts 2/3 majoritet i en samsession av parlamentets två kammare och därjämte ännu godkännande i referendum.

Syftet med denna uppsats är att bringa ordning i det kaos som ovan tecknats, att leverera ett förslag till klassifikationsschema av rigiditet som är på en och samma gång överskådligt och sammanfattande och ändå är tillräckligt detaljerat. Målsättningen blir ungefär den som Lijphart har angivit, när han dels noterar att "constitutional amendment may take many different forms", dels noterar att "this variety can be reduced to three basic types" (Lijphart 1984, 189). Den vandring från "different forms" till "basic types" som här skall avverkas har fem olika steg. Det första har tagits i och med de inledande anmärkningar som har levererats i detta introducerande avsnitt; det andra följer i en kort räkka överväganden gällande metod som hängs på detta avsnitt. I ett tredje steg framtas en preliminär analysapparat, ägnad att uppfånga huvuddrag i en rigiditetsprofilering och att rangordna ledande rigiditetsalternativ, och i ett fjärde steg förfinas, nyanseras och kompletteras denna apparat via olika tillägg. Ett avrundande femte steg ger några kompletterande synpunkter på rigiditetens variabelstatus.

Några särskilda utgångspunkter

Innan den egentliga framställningen kan vidtaga, måste några förpostfaktningar av närmast metodisk natur avklaras. De nedslag med vidhängande kommentarer och förklaringar som uppgiften förutsätter är till antalet fyra:

Först är det skäl att kort beröra en omständighet som nog har skymtat fram i det som redan sagts, men som ändå förtjänar ytterligare explicitgöras. Som en utgångspunkt tjänar noteringen att den relevanta litteraturen ganska ofta helt enkelt skiljer mellan rigida och flexibla författningar (t.ex. Derbyshire och Derbyshire 1999, 15–16; Hague och Harrop 2004, 211; Lijphart 1984, 213–214; Lijphart 1999, 218–222; Strong 1958, 65–66) – flexibla författningar är då sådana som kan ändras utan större svårighet, rigida författningar är sådana som kan

ändras blott med en styrkeinsats utöver det vanliga, såsom med en kvalificerad majoritet. Vad man förstår kan diskutera i sammanhanget är var gränsen mellan det flexibla och det rigida egentligen skall gå – hur mycket rigiditet kan det flexibla tåla innan det övergår i rigiditet, hur mycket flexibilitet kan det rigida tåla innan det övergår i flexibilitet? Absoluta svar på dessa frågor kan kanske inte ges; det försök som här följer att fånga och mäta rigiditet har hur som helst en särskild utgångspunkt. Den är att rigiditet inte är en antingen-eller-företeelse, något som antingen finns eller inte finns. I stället för en sådan dikotom syn anläggs här ett betraktelsesätt som klassificerar rigiditet som en mer-eller-mindre-företeelse, något som finns i större eller mindre utsträckning och som därmed gör det möjligt att tala om klasser eller skiftningar av rigiditet. Glidningen i betraktelsesätt får naturligtvis konsekvenser i forskning även för vad man kan förklara i termer av rigiditet. I fråga kommer inte enbart förklaringar av varför vissa författningar är rigida medan andra inte är det, utan jämväl förklaringar av varför vissa rigida författningar är mer eller mindre rigida än andra rigida författningar.

Ur det ovsagda följer en särskild omständighet. Förutom att den skall bygga på centrala dimensioner, sådana som den föreskrivna majoritetens storlek och antalet beslutsarenor och inblandade aktörer, skall en indexkonstruktion som beskriver rigiditet avancera s.a.s. i trappsteg, där varje steg innebär en höjning av rigiditetströskeln. I ögonsikte skall finnas en konstruktion som skall omfatta ett visst antal trappsteg, och i ett enkelhetsperspektiv vore det givetvis önskvärt att trappstegens höjd är ungefär lika, så att den rigiditetshöjning som ett steg innebär på ett ungefär svarar mot den höjning som ett annat steg innebär. Vad som är önskvärt är dock inte alltid möjligt, och ett visst mått av frihets – och godtycklighetsgrader måste den kommande framställningen nog tåla. Problemet ligger till stor del däri, att olika komponenter, svåra att precis jämföra, bidrar till de skillnader som kommer att finnas mellan olika trappstegsnivåer. Det är sålunda ofrånkomligt att ett strängare majoritetskrav innebär en strängare rigiditet; det är likaså ofrånkomligt att ett större antal aktörer, därmed veto-spelare (Tsebelis 2002), innebär en strängare rigiditet. Och det är ännu ofrånkomligt att de tillägg till en rigiditet komponenterna lämnar är av litet olika art, och därmed inte utan vidare låter sig behandlas i en mekaniskt sammanräknande ord-

ning. En ytterlig komplicerande omständighet är att komponenterna ofta uppträder i kombinationer, varvid de kan både motverka och förstärka varandra. Hur som helst, den strategi som tillämpas i det följande innebär att rigiditetsordningar skall poängsättas, så att strängare ordningar bedöms med högre poäng än mindre stränga ordningar. Då ”stränghet”, som resonemanget ovan vill visa, är ett svårångat begrepp som kan inrymma en myckenhet stränghet, en hel del stränghet, och kanske bara ett litet inslag av stränghet, skall den gradering som åsyftas kunna härbärgera en sådan variation, innebärande att små likväl som större glidningar på en fiktiv skala skall kunna registreras. Och naturligtvis skall även en frånvaro av stränghet kunna registreras. Vad som eftersträvas är då en enkel men ändå inte överenkel skalkonstruktion som är varken bred eller trång, en skala som inte erbjuder så många alternativ att ett godtycke ges spelrum men ej heller är så alternativnjugg att den blir onyanserad. Lösningen blir här en poängsättning som löper med start i en nollpunkt på en skala som anlitar hela likväl som halva poäng (0–0,5–1–1,5–2 poäng, etc.).

För det andra: i det föregående har och i det kommande skall framställningen illustreras med ett antal utdrag ur och referenser till konkreta lagrum, d.v.s. passager i författningar som innehåller bestämmelser om författningsändring. Det material som härvid kommer till bruk utgörs av de författningar som var i kraft i världens 193 stater år 2010 och materialet införskaffas via konsultation av två huvudsakliga källor. Den ena är web-databasen *Constitution Finder*, tillhandahållen av The University of Richmond School of Law (<http://confinder.richmond.edu/>). Ehuru i allmänhet rikt och detaljerat, är det material som härvid erhålles dock inte i alla delar fullt tillfredsställande (Anckar 2013). I några fall är materialet i språklig mening svårtillgängligt – sålunda återges Nordkoreas författning på koreanska språket och författningen i öricket Sao Tomé och Príncipe presenteras på portugisiska språket. Härtill kommer att sentida författningsändringar inte alltid inkluderas i full utsträckning; ibland tillhandahålles blott sammanfattningar och sammandrag. Den andra huvudsakliga källan, den fortgående uppdaterade serien *Constitutions of the Countries of the World*, utgiven av Oceana Publications (Blaustein och Flanz, olika år), kompenserar emellertid dessa brister. Serien är i själva verket en utmärkt guide till världens författningar och författningsliknande dokument.

Den tillhandahåller fullständiga texter och i flera fall därutöver expertutlåtanden, historiska överblickar, och kommenterade bibliografier.

För det tredje: ett särskilt klassificeringsproblem, redan antytt i det föregående, uppkommer när de stadganden i ett land som reglerar författningsändring i själva verket, givet specifika villkor, föreskriver olika förfaranden, som måste bedömas olika i rigiditetshänseende. Frågan blir: vilket förfarande skall i så fall observeras och ligga till grund för en rigiditetsbedömning? Exempel som belyser problematiken har getts i det föregående; förhållandena i den västafrikanska republiken Benin kan anföras som ett ytterligare exempel. I Benin gäller, som en huvudregel, att en författningsändring förutsätter en 3/4-majoritet i parlamentet samt därutöver att ändringen i fråga antages i referendum. Rigiditeten är tveklöst sträng: den parlamentsmajoritet som föreskrivs är stor, vartill kommer att fråga är om acceptans i två instanser, nämligen parlament jämte referendum. Emellertid gäller i Benin vidare att referendum inte behöver tillgripas om den majoritet som uppnås i parlamentet uppgår till 4/5 (Lorenz 2005, 346) – rigiditeten åtstramas m.a.o. på en punkt, uppmjukas på en annan. Ingår nu Benin i en jämförande studie av konstitutionell rigiditet måste uppenbarligen vid en klassificering av landet ett val träffas mellan de två ovan angivna förfarandena, ett val som vilar på något rimligt kriterium. Valet faller, detta blir den regel som tillämpas här i fortsättningen, på det alternativ som är strängare – om alternativa beslutsförfaranden är föreskrivna, poängsättes de var för sig, och den poängsättning som är den strängaste blir den som tillskrivs landet i fråga. I exempelfallet Benin är huvudregeln (3/4 + referendum) uppenbarligen strängare än regelns undantag (4/5); huvudregeln blir sålunda i kraft.

Slutligen, för det fjärde, och likaså redan antytt i det föregående: ett liknande klassificeringsproblem uppkommer när olika författningsfrågor i rigiditetshänseende regleras på olika sätt inom ett och samma land, så att en rigiditetsordning gäller för vissa tematiskt bestämda frågor, medan en annan ordning gäller för andra frågor. I Papua Nya Guinea, t.ex., föreskrivs tre olika ordningar för författningsändring och där sägs det för övrigt direkt i författningen att "Nothing prevents different majorities being prescribed in respect of different aspects or subject matters of a provision" (artikel 17; Anckar och Karvonen 2002, 12). Ånyo blir alltså vid klassificering av en-

skilda länder fråga om ett val mellan olika möjliga rigiditetsordningar, och frågan avgörs här, under hänvisning även till ett förslag av Lijphart (1999, 221), med hjälp av en enkel men även rimlig regel som säger att den strängaste rigiditetsordningen gäller, utom när det av sammanhanget framgår att ordningen tillämpas för blott någon enskild fråga eller något enskilt syfte. Så sägs t.ex. i författningen för den lilla östaten St Vincent och Grenadinerna att lagförslag som syftar till författningsändring måste antagas i referendum när och om de angår skyddet av fundamentala friheter och rättigheter, parlamentets ställning, val av parlamentsledamöter, utnämningar av senatorer, frågor som gäller statens finanser och den offentliga förvaltningen, etc. (artikel 38; även Anckar och Karvonen 2002, 13). Förteckningen anger, härom kan tvivel knappast råda, att referendumförfarandet är tillräckligt utbrett i termer av sakfrågor för att beaktas i en rigiditetsklassificering.

Suveräniteter och majoriteter

En naturlig inkörspport till den uppgift som nu förestår erbjuds av den vanliga indelningen i en legislativ suveränitet och en politisk suveränitet. I och för sig är allehanda begreppsliga och andra svårigheter nog ofta förbundna med resonemang om suveränitetstyper och suveränitetskällor (t.ex. Suksi 1993, 15–24); här och nu är emellertid inte fråga om annat än en rågång mellan en i folket förankrad politisk suveränitet och en legislativ suveränitet som är förankrad i ett organ som kan vara eller inte vara representativt för folket, ett organ som kan vara ett parlament, någon annan lagstiftande församling, eller någon enskild härskare. Fråga är helt enkelt därom, att folket i vissa länder inte utmanar parlamentets eller någon annan instans legislativa suveränitet, medan den legislativa suveräniteten i andra länder via bestämmelser om referendum är underkastad den politiska suveränitetens kontroll – den centrala punkten är om regelverket i fråga föreskriver ett konstitutionellt referendum eller inte gör det.

Detta isärhållande av legislativ och politisk suveränitet tecknar en av de två dimensioner som strukturerar den rigiditetskonstruktion som framträder i detta avsnitt. Den andra dimensionen fångar de majoritetsföreskrifter som i respektive fall föreligger. Konstruktionen kombinerar härvid fyra nedslag på den ena dimensionen med tre nedslag på den andra;

Tabell 1. Rigiditetspoäng vid olika korsningar av legislativ suveränitet och folksuveränitet.

Folksuveränitet:	Legislativ suveränitet:			
	Nej	Majoritet	Kvalificerad majoritet	Supermajoritet
Nej	0 + 0 = 0 Exempel: Vatikanstaten	0 + 0 = 0 Exempel: Guinea-Bissau	2 + 0 = 2 Exempel: Ungern	3 + 0 = 3 Exempel: Mauritius
	0 + 2 = 2 Exempel: Iran	0 + 2 = 2 Exempel: Lesotho	2 + 2 = 4 Exempel: Guatemala	3 + 2 = 5 Exempel: Filippinerna
Majoritet	0 + 3 = 3 Exempel: Mikronesien	0 + 3 = 3	2 + 3 = 5 Exempel: Nigeria	3 + 3 = 6

i allt framkommer därmed tolv kombinationer att värdesätta. Dimensionerna, nedslagen, kombinatoriken och värdesättningarna framgår ur tabell 1, som för varje kombination anger det rigiditetsvärde som kombinationen i fråga når upp till – värdena erhålls härvid genom enkel addition, varvid till det värde som uttrycker legislativ suveränitet lägges det värde som uttrycker folksuveränitet. Därutöver har i tabellens rutfält införts exempel på länder som representerar rigiditeten i fråga – för alldeles varje ruta har konkreta exempel dock inte kunnat uppletas. Återstoden av detta avsnitt är en kommentar till tabell 1.

Termen ”legislativ suveränitet” avser i tabellen parlamentets medverkan till en författningsändring, och beträffande denna medverkan kan som synes fyra noteringar göras. Den första är att en medverkan helt enkelt saknas – parlamentet agerar inte i en beslutfatarroll, utan det faller på andra instanser att göra ingrepp i författningen. Dessa andra instanser kan i och för sig vara av t.o.m. mycket olika slag – fråga kan vara om en enskild härskare, såsom en sultan (Decree by Sultan; Oman), konung (Royal Decree; Saudi-Arabien) eller påve (Declaration Supreme Pontiff; Vatikanstaten); fråga kan också vara om ett arrangemang, i sig nog sällsynt, där folket ensamt i referendum handhar beslutsrätten (t.ex. Belau). Dessa situationer motiverar givetvis inte ett införande av rigiditetspoäng vad den legislativa suveräniteten beträffar. De övriga tre noteringarna gäller situationer där parlamentet agerar i en beslutfatarposition, och noteringarna gäller de majoritetskrav som härvid reses. Som sagt, tre noteringar kommer i fråga.

Den första gäller en situation där parlamentet beslutar om författningsändring med enkel majoritet, och där det beträffande detta arrangemang alltså inte finns en skillnad mellan en författnings-

ändring och vanlig lagstiftning. Arrangemangen i bl.a. England, Island, Nya Zeeland och Sverige illustrerar, förvisso med variationer, denna metod. Någon egentlig rigiditet uttrycker metoden i sig inte, och den berättigar följaktligen i en klassificering inte till rigiditetspoäng. Den andra noteringen gäller en situation där parlamentet måste fatta sitt beslut med en kvalificerad majoritet, en term som här skall avse en 2/3-majoritet, ett arrangemang som är föreskrivet t.ex. i Angola, Belgien och Bhutan, eller någon närliggande lägre tröskel som en 3/5-majoritet, ett arrangemang som är föreskrivet t.ex. i Nicaragua. Här är redan fråga om en tydlig rigiditet, och ett arrangemang av denna art skall här lämpligen tillskrivas två (2) rigiditetspoäng. Bedömningen markerar att skillnaden till ett nolläge är både principiellt och empiriskt beaktansvärd – nu efterfrågas en majoritetsbredd som på ett påtagligt sätt försvårar en konstitutionell förändring och samtidigt, i en tydlig förankring i folkviljan, ger förändringen en särskild tyngd. I nästa situation krävs för beslut av parlamentet en majoritet som uppgår till mer än 2/3 och då vanligen uppgår till en 3/4-majoritet eller mera – i Niger, t.ex., är en 4/5-majoritet föreskriven. En sådan majoritet omtalas här med termen supermajoritet, och skall naturligtvis bedömas som varande än strängare i rigiditetshänseende. Skillnaden mellan en kvalificerad majoritet och en supermajoritet är dock inte på samma sätt dramatisk som skillnaden mellan en vanlig och en kvalificerad lagstiftning, och det är rimligt att beakta detta genom att åsätta den nu aktuella skillnaden endast ett (1) ytterligare rigiditetspoäng.

Beträffande existensen av ett konstitutionellt referendum, kan tre noteringar göras. Den första är att ett referenduminstitut helt enkelt saknas – om en rigiditetsanteckning blir alltså här inte fråga. Note-

ringen gäller, detta kan här inskjutas, vidpass hälften av världens länder (Anckar 2013). Den andra noteringen blir att referendum tillgripes vid författningsändring, och att en enkel majoritet härvid är föreskriven: om mer än hälften av de röstande tillstyrker, är författningsändringen i fråga antagen. En sådan föreskrift tillskrives här två (2) rigiditetspoäng – poängsättningen, ganska självklar, markerar att införandet av en referendumdevis innebär ett kännbart steg i en rigiditetshöjande riktning. I praktikens värld företräder föreskrifter av denna art en ganska stor variation vad föreskriftens ikraftträdande beträffar – ibland, detta har redan tidigare berörts här, är ett föranstaltande av referendum avhängigt tilläggsvillkor, som kan gälla särskilda förhållanden under vilka referendum måste föranstaltas och särskilda förhållanden under vilka referendum kan undvikas. Sålunda gäller, för att nämna ytterligare ett par exempel, att referendum måste föranstaltas i Gambia om presidenten vägrar stadfästa ett av parlamentet antaget förslag till författningsändring; i Kongo (Kinshasa) gäller att referendum kan undvikas om parlamentets två hus i en gemensam session beslutar om författningsändring med 3/5-majoritet. Slutligen gäller, detta är den tredje noteringen, att den majoritet som skall uppnås i referendum är i någon mening kvalificerad.

Förfarandet är inte vanligt, men ej heller alldeles sällsynt. T.ex. i Antigua-Barbuda krävs för författningsändring en 2/3-majoritet i den referendumsfas som i vissa ärenden skall efterfölja parlamentets behandling av ärendet i fråga. Samma princip gäller i Namibia (Lorenz 2005, 347) och ännu t.ex. i Montenegro – där är det emellertid tillfyllest om referendummajoriteten uppgår till 3/5. På Seychellerna måste vissa författningsändringar antagas i referendum med en 60 % majoritet av de avgivna rösterna innan de kan föreläggas parlamentet för godkännande (Thibaut 1999, 777) – i sistnämnda fall är tågordningen mellan en parlamentsbehandling och referendum alltså motsatt den vanliga, i vilken parlamentsbeslut underkastas referendum. Och vidare: i federala stater, där det är naturligt att involvera delstatsnivån i författningsändringar som gäller kompetensfrågor och liknande frågor (t.ex. Benz och Colino 2011; Derbyshire och Derbyshire 1999, 17–18), är här till hörande kvalificerade majoritetsföreskrifter vanliga. Sålunda gäller t.ex. i Australien att författningsändringar skall antagas förutom i den nationella legislaturen även i en folkomröstning som

producerar en dubbel majoritet, dels en majoritet av den totala befolkningen, dels en majoritet av befolkningen i en majoritet av delstaterna (Hague och Harrop 2004, 211; Strong 1958, 154–155). De kvalificerade förfaranden som här berörts motiverar att ytterligare ett (1) rigiditetspoäng lägges till de två (2) som enbart införandet av ett referendumsförfarande har inhöstat.

Den egenskapsrymd som framkommit spänner härvid över ett ganska stort uppbåd av variationer och alternativ. Vid en nollpunkt placeras sig system som inte involverar vare sig legislativ eller folklig suveränitet; dessa system, som ovan anförts, är i huvudsak sådana där kompetensen att besluta om författningsändring är förbehållen en särskild härskare eller en annan särskild aktör. Det teoretiskt maximala värdet 6, å andra sidan, representeras av system som till en legislativ suveränitet med tillhörande krav på supermajoritet lägger en folksuveränitet med tillhörande krav på kvalificerad majoritet. De mellanliggande positionerna representerar såsom tabellen visar rigiditetsvärden som uppgår till 2, 3, 4 och 5 poäng – den stora majoriteten av världens stater befolkar dessa mellanpositioner. Emellertid, som tidigare noterats, är uppgiften att åstadkomma en fullständig rigiditetsordning i och med det ovanstående inte tillgodosedd. Vad som nu finns är ett tämligen utbyggt skelett, en grundkonstruktion som ordnar upp ett stort antal konkreta system, men långtifrån alla. Ytterligare dimensioner och särhållanden tillkommer; mot dessa vänder vi nu vårt intresse.

Repetition och breddning

De ovannämnda ytterligare överväganden som nu skall inarbetas i sättet att mäta rigiditet fångas här med termerna *repetition* och *breddning*. Termerna står för två tilläggsdimensioner; båda gäller en utbyggnad av de resonemang om den legislativa suveräniteten som har förts ovan. För folksuveränitetens del är det som hittills sagts tillfyllest; ingen komplettering, menar vi, är här behövlig. Beträffande de två nyssnämnda termerna innebär repetition att en och samma instans inom den legislativa suveränitetens område behandlar samma ärende flera gånger, medan breddning innebär att flera instanser och institutioner än en innehar beslutfattarroller inom den legislativa suveränitetens område. Angående beak-

Tabell 2. Rigiditetspoäng vid olika typer av repetition och breddning.

Repetition, snabb	A + A	0 poäng
Repetition, fördröjd	A + A	1 poäng
Breddning, samråd om majoritet (M)	AB	0,5 poäng 0,5 + 0 poäng
om kvalificerad majoritet (KM)		0,5 + 2 poäng
om supermajoritet (SM)		0,5 + 3 poäng
Breddning, parallellism om M + M	A + B	0,5 poäng 0,5 + 0 poäng
om KM + M		0,5 + 2 poäng
om KM +KM		0,5 + 2 + 2 poäng
om SM+M		0,5 + 3 + 0 poäng
om SM+KM		0,5 + 3 + 2 poäng
om SM+SM		0,5 + 3 + 3 poäng
Breddning, kontroll underställande	A → B	1 poäng
Remiss	A → B→	olika utfall är tänkbara varvid det som är mest krävande gäller

tandet av såväl repetition som breddning skall en tacksamhetsskuld erkännas till Lorenz, som i sin här tidigare återopade analys med emfas drar en lans för ett sådant beaktande (Lorenz 2005, 345–346). De två tilläggsdimensionerna har med införande av jämväl underdimensioner framlagts i tabell 2. Tabellen ger härutöver en beskrivning i form av symboler av de beslutsgångar som kommer i fråga, samt de värdesättningar i termer av rigiditetspoäng som de nya kategorierna representerar. Återstoden av detta avsnitt är i huvudsak en kommentar till tabellen i fråga.

Angående repetition, är den ledande tanken att om en instans behandlar en författningsändring upprepade gånger så är detta ett strängare förfarande än om samma instans behandlar ärendet blott en gång – när man i Danmark kräver majoritetsbeslut i två riksdagar med mellanliggande val, är detta procedurmässigt en tydligt strängare ordning än i Guinea-Bissau, där en parlamentsmajoritet är tillfyllest. Ett särskilt problem i sammanhanget är emellertid när upprepningen är snabbt påkommen, som t.ex. i Sierra Leone, där en 2/3-parlamentsmajoritet är föreskriven i ”second and third readings”, eller på Salomonöarna, där en motsvarande 2/3-parlamentsmajoritet är föreskriven i ”two separate readings”. Uppenbarligen är här fråga om en i rigiditetshänseende ändå tämligen moderat form av repetition, där ett och samma parlament i en och samma sammansättning med en kort tidsintervall prövar samma

fråga - den fördröjningsmekanism som ineligger häri (Ghany 2013, 27) synes onekligen symbolisk snarare än verklig och motiverar ej ett poängtillägg. Läget är annorlunda när fråga, som i exemplet med Danmark ovan, är om två i sammansättningen potentiellt olika parlament som under en längre tidsutdräkt såväl prövar som omprövar frågan. Här är, menar vi, fördröjningsmekanismen verklig och eventuellt försvårande i en utsträckning som motiverar att dess existens beaktas med införandet av ett (1) rigiditetspoäng. I något fall, här tänker vi bl.a. på Eritrea, är samma åtgärd befogad även om mellanliggande parlamentsval inte förekommit. Kravet i Eritrea är en 3/4-majoritet i parlamentet samt en 4/5-majoritet när ett år förlupit sedan den första majoriteten – en ordentlig tidsutdräkt är föreskriven, och den stränga majoritetsregeln har ytterligare åstramats.

Utöver detta finns knappast mycket att tillägga om komponenten ”repetition”. Mer skall däremot sägas om komponenten ”breddning”, mångfacetterad och allt annat än lätthanterlig. Tre huvudvarianter av breddning skall uppmärksammas. En variant, här kallad ”samråd”, innebär att två olika instanser vid behandling av en författningsändring går samman i en instans för ärendets handläggande; beträffande betydelsen av en majoritetsrestriktion gäller vad som är särskilt föreskrivet för samrådet i fråga. Sålunda föreskrivs i Swaziland, innan förslaget i fråga föreläggs konungen för godkännande (Booyesen 2013,

81–82), en 3/4-majoritet av medlemmarna i de två parlamentshusen i ”joint sitting”. En rimlig rigiditetsklassificering antecknar här 0,5 poäng för den breddning av beslutsinstansen varom är fråga samt därtill 3 poäng för den supermajoritet som är föreskriven. En annan huvudvariant, här kallad ”parallellism” finner uttryck däri att två instanser, t.ex. två parlamentskammare, var för sig äger behandla ärendet. Det faktum att en breddning är föreskriven påkallar i och för sig en rigiditetsuppskrivning med 0,5 poäng; här till kommer ett beaktande av den eventuella majoritetsrestriktion som gäller. Är restriktionen lika i de två instanserna gäller den som sådan i en rigiditetsklassificering; är restriktionerna olika, gäller i en klassificering den restriktion som är strängare. T.ex. i Trinidad och Tobago förutsätter författningsändring samtycke av en 3/4-majoritet i Representanthuset och en 2/3-majoritet i Senaten, och den förstnämnda noteringen (= supermajoritet) blir då den som gäller. En rigiditetsklassificering av Trinidad och Tobago ger därmed som resultat 0,5 poäng (breddning) + 3 poäng (supermajoritet) = 3,5 poäng.

En tredje huvudvariant kallar vi här ”kontroll”; den har två underkategorier. I den första har kontrollen rentav karaktär av ”underställande” – även om två viljeförklaringar krävs för att en författningsrevision skall bli verklighet, är den ena förklaringen underordnad den andra. Arrangemangen i Kuwait må här stå som ett exempel – Jordanien och Liechtenstein kunde vara andra exempel. I Kuwait gäller sålunda att en författningsändring skall antagas av parlamentet med en 2/3-majoritet; när så skett träder enligt författningen ändringen i kraft ”only after being sanctioned and promulgated by the Amir” (art. 174). I konstellationen inträder alltså en ny vetospelare i termens egentliga betydelse; den rigiditetshöjning som detta onekligen innebär skall, menar vi, beaktas med införandet av ytterligare ett (1) rigiditetspoäng. Den andra underkategorin benämner vi ”remiss”. Utmärkande för denna kategori är att ett beslut av en instans av en annan instans kan hänskjutas till prövning i ytterligare en instans eller tvärtom undandras prövning i en annars behörig instans, som t.ex. i Ecuador, där presidenten ”in case of urgency”, om en majoritet för förslaget i fråga föreligger, kan hänskjuta förslaget till referendum, eller i Frankrike, där presidenten kan undvika att ett parlamentsbeslut underställs referendum genom att ånyo hänskjuta frågan till parlamentet, varvid en

3/5-majoritet efterfrågas (t.ex. Helander 1991, 48–49). Andra exempel i denna kategori har hänvisats till tidigare i denna framställning – de har gällt förhållandena i Kamerun och Gambia, och ännu ytterligare exempel kunde framletas. Ganska regelmässigt är här fråga om presidentiella eller presidentliknande system, i vilka exekutivmaktens innehavare har tillskrivits en kontrollfunktion av sagd art.

I rigiditetshänseende är dessa fall onekligen besvärliga. De kan nämligen, vad rigiditeten anbelangar, föra åt två håll. De kan vara tydligt rigiditetshöjande, som t.ex. när de kan medföra en prövning av den aktuella frågan i referendum, och de kan vara rigiditetsnedbringande, som t.ex. när deras innebörd är att en i och för sig föreskriven referendumprövning kan undvikas. De beskriver, helt enkelt, alternativa metoder och vägar. I och för sig, när och om dessa metoder betraktas som metoder bland andra, uppkommer inget särskilt bekymmer. Metoderna klassificeras helt enkelt med den vikt de skulle tillskrivas när och om de förverkligades – en metod, mer krävande, har referendum i sitt kölvatten, en annan, mindre krävande, avför referendum från dagordningen. Annorlunda förhåller det sig, och om detta är ju i rigiditetsforskningen vanligen fråga, när analysenheten är en författning eller ett land och denna enhet skall tillskrivas ett rigiditetsvärde som kan jämföras med motsvarande värden i andra författningar och länder. Mellan de alternativa vägarna måste nu träffas ett val, och det blir förvisso rimligt att tillämpa den regel som här tidigare sagts genomgående gälla för sådana val, nämligen att beakta det alternativ som i rigiditetshänseende är det mest krävande. Eller, m.a.o.: i ett särskilt land kan det vid behandlingen av ett förslag till författningsändring rent faktuellt gå till på det ena sättet eller det andra. Olika omständigheter, politiska, partipolitiska, personpolitiska, situationella, styr utvecklingen i en riktning snarare än i en annan. I en rigiditetsklassificering är emellertid fråga om litet andra ting. Vad som klassificeras är inte verkliga utfall, utan tänkbara utfall och härvid uttryckligen det strängaste utfallet, d.v.s. det utfall som representerar den största svårighetsgraden.

Särskilt skall ännu noteras att det remissförfarande om vilket här varit tal jämväl skall avse vad man kunde kalla ”förbeslut”, eller ”pre-final votes”, för att anlita den term Lorenz (2005, 347) gör bruk av. Sådana beslut avser inte en författningsändring i sig, men nog tagande av initiativ till en sådan änd-

ring. Ibland, inte ofta, ges nämligen i bestämmelser om författningsändring föreskrifter om särskilda förfaranden i initialsleden – dessa föreskrifter kan t.ex. gälla hur man innan man går till verket skall fastställa ett behov av en ändring, och med ett sådant fastställande kan svårigheter, t.ex. majoritetsföreskrifter, vara förbundna som borde synas och registreras i en rigiditetsbedömning. T.ex. i Argentina förutsätter författningsändring inkallande och beslut av ett särskilt konvent; om inkallandet av ett sådant konvent skall kongressen besluta med 2/3-majoritet. Lorenz menar för sin del att rigiditetsberäkningar skall inkludera sådana förbeslut med hälften av den poängsumma som annars vore aktuell: om, alltså, som i fallet Argentina, en 2/3-majoritet (= 2 poäng) är föreskriven för den församling som fattar initieringsbeslut, skall detta poängtal halveras (= 1 poäng). Skälet härför vore att ”majorities for draft documents are easier to achieve” (Lorenz 2005, 347). Resonemanget synes alldeles rimligt, och accepteras här.

Rigiditet som variabel

Tre reflexioner av allmän natur får avsluta denna övning i konsten att bedöma rigiditet:

För det första. Rigiditet har här betraktats och bedömts som en konstitutionell variabel. Den kan härvid visa variation mellan och inom länder, som när landet A upprätthåller en strängare rigiditet än landet B eller när landet A övergår från en viss nivå av rigiditet till en annan nivå, starkare eller svagare. Rigiditet har m.a.o. här uppfattats som något som skall förklaras eller skall förklara. Från begreppet har därför avskalats omständigheter som hör hemma i den terräng som förklarar eller förklaras. I och för sig är sådana aspekter givetvis viktiga i rigiditetsforskningen. Det är sålunda uppenbart att en rigiditet kan försvaras på normativa grunder i vissa situationer, men inte i alla. Med fog kan man ju fråga om det alltid är riktigt att ge ett starkt rigiditetsskydd åt stadganden om mänskliga fri- och rättigheter. Ett sådant skydd tenderar ju cementera rättighets- och frihetsuppfattningarna hos en viss generation varvid det försvårar ett beaktande av de måhända annorlunda värderingar som efterkommande generationer kan ha; å andra sidan, för att vända på steken, kan man fråga om framtida kvalificerade majoriteter verkligen skall ges en rätt att ingripa mot en gång givna och som tidlösa betraktade friheter och rät-

tigheter (t.ex. Ferreres-Comella 2000). Dyliga frågor och de debatter de har väckt och kan väcka befinner sig dock utanför blickfånget för denna uppsats; det gör, som sagt, även de frågor man kan resa om rigiditetens orsaker.

På denna sistnämnda punkt kan emellertid en särskild anmärkning resas, som gäller frågan om inte determinantaspekter ändå borde få inverka på sättet att uppfatta och mäta rigiditet. Det kan vara så, detta är en tänkbar invändning mot den strategi som här tillämpats, att en viss rigiditet, säg en föreskriven 2/3-majoritet i parlamentet, är lättare att uppnå i ett visst land A än i ett visst annat land B – orsaken härtill kan vara att A håller sig med ett visst valsystem, säg en renodlad plural valmetod, som nedbringrar antalet partier och bl.a. därför jämnar en väg över en 2/3-tröskel (Liphart 1999, 218–223). Invändningen har nog empirisk uppbackning. I ljuset av forskningsrön är det sålunda uppenbart att steget i författningsändringar från en 2/3-majoritet till en 3/4-majoritet ofta är betingat av i och för sig rationella hänsynstaganden – en starkare rigiditet eftersträvas helt enkelt därför att särskilda till ett valsystem eller till en tydlig samhällelig fragmentering knutna omständigheter framtar ett behov av markerade tröskelvärden (Anckar 2004; Anckar 2012). Vad man sålunda behöver i rigiditetsklassificeringar, det är detta som den refererade invändningen går ut på, är en insikt om att numeriskt likartade rigiditeter ändå inte är lika stränga. Olika omständigheter ger helt enkelt de likartade siffrorna olika innebörd; dessa omständigheter borde därför på något sätt inkalkyleras i ett rigiditetsmått.

Invändningar av denna typ är emellertid inte befogade. Lorenz, som även hon vill se rigiditet som en konstitutionell variabel, pekar på en viktig omständighet när hon skriver att försök att tränga in empiriskt konstaterbara maktfördelningsaspekter i ett rigiditetsindex ”would endanger the elegant simplicity of the concept and the validity of case classifications concerning longer time periods” (Lorenz 2005, 343–344). Och härtill kommer en annan om än förvisso besläktad omständighet – försök av den nyssnämnda arten är ägnade att reducera graden av forskningsbarhet och att bortdefiniera viktiga forskningsfrågor. Sådana missgrepp är i och för sig ganska vanliga - de förekommer bl.a. i definitioner av demokrati, som gärna breddas att inkludera faktorer som främjar demokrati eller främjas av demokrati (Anckar 2007, 3). Ett sådant närmandesätt strider

Tabell 3. Rigiditetsbedömningar på en skala 0-9. Några exempel.

Poäng	Exempel
0	majoritetsbeslut i parlamentet
0,5	samsession av två parlamentshus; majoritetsbeslut
1	parlamentsmajoritet, nyval, parlamentsmajoritet
1,5	samsession av två parlamentshus, majoritetsbeslut + underställande
2	kvalificerad majoritet i parlamentet
2,5	samsession av två parlamentshus, kvalificerad majoritet
3	supermajoritet i parlamentet
3,5	samsession av två parlamentshus, supermajoritet
4	kvalificerad majoritet i parlamentet + referendum
4,5	supermajoritet i en instans, majoritet i en annan instans, underställande
5	supermajoritet i parlamentet + referendum
5,5	kvalificerad majoritet i två instanser + underställande + referendum
6	supermajoritet i parlamentet + referendum kvalificerad majoritet
6,5	förbeslut supermajoritet + kvalificerad majoritet i parlamentet + underställande + referendum
7	supermajoritet i parlamentet + underställande + referendum kvalificerad majoritet
7,5	supermajoritet i en instans + kvalificerad majoritet i annan instans + underställande + kvalificerad majoritet i referendum
8	förbeslut supermajoritet + supermajoritet i två parlamentshus + kvalificerad majoritet i referendum
8,5	förbeslut kvalificerad majoritet + samsession av två parlamentshus, supermajoritet + underställande + kvalificerad majoritet i referendum
9	kvalificerad majoritet i två instanser + samsession supermajoritet + kvalificerad majoritet av delstater i referendum

emellertid mot den sunda metodiska regel som säger att definitioner av en företeelse ogärna skall innefatta aspekter av företeelsens determinanter, förutsättningar och konsekvenser, ty när så sker, avhänder man sig möjligheten att studera dessa aspekter med empiriska medel. Innebörden av detta är att det är framsynt, klokt, vettigt och rimligt att betrakta rigiditet uttryckligen som en konstitutionell variabel. Att mäta rigiditet skall inte jämföras med att undersöka var rigiditeten kommer ifrån eller vad den kan åvägabrunga. Dessa är, detta kan gärna upprepas, i och för sig viktiga och alldeles essentiella forskningsuppgifter. De skall och måste dock finnas i en förlängning av den process som leder till en insikt om vad rigiditet egentligen är och hur den som be- grepp kan operationaliseras.

För det andra. En besläktad anmärkning är att de numeriska rigiditetsmåten även i ett annat avseende är varandra olika även när de är till synes lika. Den olikhet varom nu är fråga har att göra med den väg som leder fram till en viss bestämd rigiditetsnotering: även om slutmålet blir detsamma, är stationerna olika. I Mauritius krävs för författningsändring en 3/4-majoritet i parlamentet (Bowman 1991, 99); ett sådant krav på en supermajoritet skall enligt vad

vi här har föreslagit värderas med tre (3) rigiditetspoäng. I Chile, som får vara ett jämförelseland, förekommer en litet säregen kombination av samråd och parallellitet, där tågordningen är att en författningsändring först skall antagas av 3/5-majoriteter av såväl de deputerade som senatorerna och sedan ännu med majoritetsbeslut i en för de två husen gemensam session. En klassificering av denna modell ger med de riktlinjer som här följs som resultat: breddning (parallellitet) 0,5 poäng + breddning (samråd) 0,5 poäng + kvalificerad majoritet 2 poäng = rigiditet 3 poäng. Beräkningarna är olika och inkluderar till dels olika dimensioner, men rigiditeten är densamma.

Ser man en olägenhet häri, är man emellertid offer för en synvilla. Den olägenhet man betraktar konstituerar i själva verket den huvudsakliga uppgiften i rigiditetsmätningar, ett hinder man måste försöka bemästra och inte kan undvika. Uppgiften är nog besvärlig, i det den egentligen förutsätter en vägning av de värderingsdimensioner som kommer till bruk, men den kan i varje fall hjälpligt hanteras med poängsättningar som i sig, om än indirekt, uttrycker en vägning. Eller annorlunda uttryckt: att mäta rigiditet är att på ett vettigt sätt bedöma och

kontrastera de olika mekanismer som betonar eller tvärtom nedtonar rigiditet; bedömningarna kan visa, och ingen olägenhet finns häri, att mekanismerna i en sammanräkning ger likvärda bidrag till en rigiditetspool. Man kan kanske fånga saken så att en metod avancerar längs flera men ganska breda och enkla passager, medan en annan metod avancerar längs blott en men ganska trång och besvärlig passage. Något konstigt finns inte däri, att metoderna i en helhetsbedömning anses vara likartade, d.v.s. lika stränga. Den ena kräver mycket i ett avseende och litet i ett annat; den andra kräver mindre i det förstnämnda avseendet men i motsvarande mån mer i det andra. Slutresultatet blir att metoderna stränghetsmässigt är på ett ungefär likvärda.

För det tredje, och i omedelbar anknytning till det som sagts ovan. De rigiditetsvärden som har framarbetats här är naturligtvis inte oemotsägbara, en gång för alla givna. De är uppskattningar; uttryckligen är de bedömningar av de olika metoder som kommer till bruk vid författningsändringar. Vad som härvid bedöms är den grad av stränghet en särskild metod representerar i relation till den stränghet andra metoder representerar, och "stränghet" är, som här redan tidigare konstaterats ett luddigt och svår-fångat begrepp, vars allmänna innebörd förvisso är klar, men vars speciella innebörd i termer av gradering och distans inte alls är lika klar. När så är fallet är det oundvikligt att validiteten hos det mått som mäter stränghet skall förses med frågetecken, och man är nog här som i många andra liknande sammanhang hänvisad till kategorin "resonemangsvaliditet", en term som i metodlitteraturen avser strategin att resonera sig fram till bästa möjliga utfall, d.v.s. bästa möjliga korrespondens mellan ett teoretiskt begrepp och dess operationella indikatorer (Esaiason m.fl. 2002, 64–66). Denna kanske litet klumpiga strategi har kommit till bruk i det ovanstående; det ligger i sakens natur att de kriterier som härvid tillämpats för att bestämma korrespondens förblir litet obestämda och vaga i konturerna. Sålunda kunde man, och frågan blir om man borde, i rigiditetskalculerna införa distinktioner beträffande sättet att beräkna majoriteter – är beräkningsgrunden antalet delegater som är berättigade att rösta eller antalet delegater som verkligen röstar; är utgångspunkten, i fall av referendum, att en bestämd del av väljarkåren har ställt upp vid valurnorna? Frågorna kan få olika svar, och det är i och för sig uppenbart att vissa svar implicerar en högre grad av rigiditet än

andra. Här har genomgående ansetts att den skillnad i stränghet som därmed introduceras ändå är så marginell att den blir försumbar – lika rimligt vore, kanske, att mena att skillnaden nog borde bokföras med, säg, en halv rigiditetspoäng.

I och för sig kan det mätförfarande som här avhandlats appliceras på ett mycket stort antal tekniker och kombinationer av tekniker som uttrycker rigiditet. I konkret forskning, emellertid, är de krav som ställs på applikationsområdet mer begränsade och därmed relativt lätta att tillmötesgå. Detta torde framgå vid ett betraktande av den exempelsamling som presenteras i tabell 3, där för ett ganska stort antal tänkbara skalvärden har införts ett exempel på hur den rigiditet kan se ut som skalvärdet avsätter. Skalan löper som synes från en nollpunkt (ingen egentlig rigiditet) till en punkt som svarar mot nio (9) rigiditetspoäng. Den sistnämnda hållpunkten är arbiträrt vald, varvid den huvudsakliga motiveringen för valet är att det inte synes meningsfullt att avancera längre i exercisen. I själva verket, detta skall kanske särskilt framhållas, är den skala om vilken är tal inte en skala i ordets egentliga mening då den saknar en teoretiskt bestämd övre hållpunkt. I empirins och praktikens värld finns naturligtvis en sådan hållpunkt, men teoretiskt sett kan tekniker som majoritetströsklar, samråd, fördröjningar, underställanden, remisser, referenda, etc. radas på och kopplas till varandra i en aldrig sinande mängd, vars absoluta volym inte låter sig bestämmas. Verklighetens värld är som sagt annorlunda. Som synes är de exempel som finns i den tabellhalva i tabell 3 som registrerar låga eller lägre värden relativt lätt föreställbara – de är, s.a.s., empiriskt rimliga. Det är heller ingen tillfällighet att den stora majoriteten av de illustrationer ur verklighetens nyssagda värld som här tidigare anförts hör hemma i denna tabellhalva. Ju högre upp på skalan man förflyttar sig, desto mer krystade och på något vis konstiga blir exemplen; det är inte utan att man ibland får bruka en hel del fantasi för att kunna framtänka adekvata exempel.

REFERENSER

- Anckar, Dag. 2004. Författningsändring och problemlösning: en studie av kvalificerade majoriteter i 34 stater. *Politiikka* 46:4, 239–249.
- Anckar, Dag. 2007. Demokratins kategorier och demonologi. *Politiikka* 49:1, 3–15.
- Anckar, Dag. 2012. Constitutional amendment methods in twen-

- ty one small island democracies. *Island Studies Journal* 7:3, 259–270.
- Anckar, Dag. 2013. *Författningars rigiditet och hållbarhet. Sju forskningsbetning*. Occasional Papers Series, Department of Political Science, Åbo Akademi University, Nr 30.
- Anckar, Dag och Karvonen, Lauri. 2002. Constitutional amendment methods in the democracies of the world. Föredrag, 13 Nordiska kongressen i statskunskap, Aalborg, Danmark, augusti 2002.
- Benz, Arthur och Colino, César. 2011. Constitutional change in federations – a framework for analysis. *Regional & Federal Studies* 21:4–5, 381–406.
- Blaustein, Albert P. och Flanz, Gisbert H. (red.). (Olika år). *Constitutions of the countries of the world*. Dobbs Ferry, NY: Oceana.
- Booyens, Susan. 2013. Swaziland. The legislature of Swaziland – compromised hybrid. Ingår i Nicholas D. J. Baldwin (red.), *Legislatures of small states. A comparative study*. London och New York: Routledge, 81–91.
- Bowman, Larry W. 1991. *Mauritius. Democracy and Development in the Indian Ocean*. Boulder och San Francisco: Westview Press. *Constitution finder*, tillgänglig på web-adressen <http://confinder.richmond.edu/>.
- Derbyshire, J. Denis och Derbyshire, Ian D. 1999. *Political systems of the world*. Vol. 1–2. Oxford: Helicon Publishing.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik och Wängnerud, Lena. 2002. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Ferrerres-Comella, Victor. 2000. A defense of constitutional rigidity. http://www.giuri.unige.it/intro/dipist/digita/filo/testi/analisi_2000/ferrerres.pdf. Hämtat 23.8.2013.
- Ghany, Hamid. 2013. The Commonwealth Caribbean. Legislatures and democracy. Ingår i Nicholas D. J. Baldwin (red.), *Legislatures of small states. A comparative study*. London och New York: Routledge, 23–34.
- Hague, Rod och Harrop, Martin. 2004. *Comparative government and politics. An introduction*. 6th edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Helander, Voitto. 1991. *Euroopan poliittiset järjestelmät*. Helsinki: Valtionhallinnon kehittämiskeskus.
- Lijphart, Arend. 1984. *Democracies. Patterns of majoritarian and consensus government in twenty-one countries*. New Haven och London: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of democracy. Government forms and performance in thirty-six countries*. New Haven och London: Yale University Press.
- Lorenz, Astrid. 2005. How to measure constitutional rigidity. Four concepts and two alternatives. *Journal of Theoretical Politics* 17:3, 339–361.
- Lutz, Donald S. 1994. Toward a theory of constitutional amendment. *American Political Science Review* 88:2, 355–370.
- Strong, Charles Frederick. 1958. *Modern political constitutions*. London: Sidgwick & Jackson Ltd.
- Suksi, Markku. 1993. *Bringing in the people*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Thibaut, Bernhard. 1999. Seychelles. Ingår i Dieter Nohlen, Michael Krennerich och Bernhard Thibaut (red.), *Elections in Africa. A data handbook*. Oxford: Oxford University Press, 775–788.
- Tsebelis, George. 2002. *Veto players: How political institutions work*. Princeton: Princeton University Press.